

La política de les autoritats franquistes enfront de la cultura catalana l'any 1939: el cas del Principat, Mallorca i el País Valencià

Faust RIPOLL

Universitat d'Alacant

Faust.Ripoll@ua.es

Résumé: La répression franquiste contre la langue et la culture catalanes, au cours de l'année 1939, n'a pas eu la même intensité en Catalogne, au Pays valencien et à Majorque. En effet, chaque territoire partait d'une situation politique différente, et les autorités locales pouvaient, dans certains cas, moduler la portée des mesures répressives. On observe en outre, au long de l'année, un renforcement de la ligne politique la plus dure contre la culture catalane.

Mots-clés: franquisme, repressió, política, valencianisme, catalanisme, llengua.
franquisme, répression, politique, valencianisme, catalanisme, langue.

El canvi de règim que va provocar la victòria franquista l'any 1939 i, sobretot, la repressió que la va seguir, va comportar greus conseqüències per a la cultura catalana. L'abast i la intensitat de la repressió va ser tan greus que aquest any 1939 se l'ha anomenat any zero o any-límit de la cultura catalana, atès que tot l'entramat cultural, cívic i polític del catalanisme bastit durant les dècades anteriors fou desmantellat i els seus dirigents perseguits¹. L'objectiu que es perseguia, segons l'historiador Josep Benet, era escapar tots els quadres que havien contribuït a la modernització i renacionalització de Catalunya.

En síntesi, les conseqüències que la victòria franquista va tenir per a la cultura catalana van ser les següents:

1. Invisibilitat, per la prohibició expressa d'emprar el català i per la censura, que fou extrema a Catalunya². Açò ens ho testimonia la migradíssima edició en català (160 llibres i opuscles editats entre 1939 i 1943, bàsicament clandestins o editats a Amèrica. Al País Valencià, no va arribar a la desena)³.

2. Imposició d'un Nou Ordre cultural a l'estat espanyol –com a correlat del Nou Estat franquista– aliè als models culturals catalans autòctons. En els primers anys de la postguerra ressorgeix l'Espanya Imperial dels Reis Catòlics, i els nous patrons culturals estan centrats en un retorn al Segle d'Or castellà.

3. Privacitat: la cultura i la llengua catalana es refugien en l'àmbit privat, abandonen l'escena pública; excepte a l'exili, on han de conviure amb una altra llengua i cultura. Ara ja no poden competir, ni que siga en desigualtat de condicions, amb la cultura castellana, que ocupa tot l'espai.

Aquest és el panorama que trobem durant els primers anys de la postguerra, encara que amb matisacions i amb algunes diferències entre els tres territoris: Catalunya, Mallorca i el País Valencià.

Hem de tenir en compte, però, que quan parlem de la política de les autoritats franquistes, aquest concepte engloba una coalició de forces polítiques amb interessos de vegades divergents, malgrat que coexistisquen espacialment en diferents nivells de poder⁴. De vegades, i en funció de l'autonomia política que tinguen alguns d'aquests grups a escala local, podran assumir o aixoplugar alguna manifestació cultural o identitària autòctona, com veurem ocorre en el cas del País Valencià.

¹ Vegeu BENET 1995, MASSOT 1978, BALLESTER 1992, CORTÉS 1995, MANENT & CREXELL 1988 & 1989, MOLAS 1995, ALOMAR 2004.

² Vegeu GALLOFRÉ 1991.

³ Vegeu MANENT & CREXELL 1988.

⁴ És el que Glicerio Sánchez anomena «coalició reaccionària». Vegeu el seu llibre *Sobre todos Franco: coalición reaccionaria y grupos políticos en el franquismo*. Barcelona: Flor de viento, 2008.

El cas de la repressió a Catalunya està detallat en el llibre que Josep Benet edità justament aquí, a París, el 1973, *Catalunya sota el règim franquista. Informe sobre la persecució de la llengua i la cultura de Catalunya pel règim del general Franco. Volum I*, refet posteriorment i editat el 1995 amb el títol *L'intent franquista de genocidi cultural contra Catalunya*. Prohibició d'usar la llengua llevat dels àmbits familiar i privat; prohibició de tota mena de premsa editada en català; destrucció i confiscació de fons editorials, com ara el de la Barcino; control de les llibreries; depuració de biblioteques; prohibició de representar obres teatrals en català; prohibició de l'ús del català a les escoles; supressió de l'Institut d'Estudis Catalans; prohibició de l'Onze de Setembre; destrucció de monuments i estàtues; canvi de denominació de les vies públiques; prohibició dels Jocs Florals; prohibició de la sardana; prohibició de la bandera catalana; etcètera, etcètera, configuren part de la llista de disposicions del règim franquista contra la llengua i cultura catalanes.

Sembla que la política respecte de Catalunya ja estava decidida quan van entrar les tropes franquistes a Barcelona el 26 de gener del 39. Citem un precedent: el 5 d'abril de 1938, una vegada conquerida Lleida, Franco va abolir l'Estatut de Catalunya mitjançant un decret. L'endemà, doncs, de l'ocupació de Barcelona, el general Eliseo Álvarez Arenas, cap dels Servicios de Ocupación de Barcelona, va publicar el famós ban en el qual assegurava que «vuestro lenguaje en el uso privado y familiar no será perseguido». Recordem també l'episodi de la retirada, el mateix dia 26 de gener, de la propaganda preparada en català pels falangistes de Ridruejo a l'hora de l'entrada de les tropes a Barcelona, i que Serrano Súñer sempre ha atribuït a una decisió dels militars⁵.

De tota manera, i seguint Maria Josep Gallofré, podem insinuar dues línies d'actuació envers la cultura catalana i dos períodes en el grau d'hostilitat enfront d'aquesta durant 1939. En primer lloc, hi ha una línia que depèn en última instància del Ministeri de Governació, el titular del qual era Serrano Súñer, i que «apuntava a l'acceptació –o potenciació– d'una cultura addicta feta en llengües no castellanes⁶». En aquest sentit, Maria Josep Gallofré recull un ofici de la Subsecretaria de Premsa i Propaganda del 16 de març de 1939, que diu el següent:

Los idiomas regionales deben prohibirse cuando no sirvan propiamente a un mayor ambiente o a una particular mayor esfera de divulgación de los principios del Movimiento y de la obra de Gobierno⁷.

Aquest *esperit*, però, de consentir *los idiomas regionales* en aquestes condicions no va prosperar, com demostra perfectament Gallofré. Per contra, amb el triomf de la línia més dura representada pels militars, es va tallar la via a la creació d'una cultura en català addicta i fàcilment instrumentalitzable pel règim. Pel que fa als períodes temporals que dèiem més amunt, cal destacar que la repressió s'endureix encara més amb el nomenament el 30 de juny de 1939 de Wenceslao González Oliveros com a nou governador civil de Barcelona, que mantingué una política dura i hostil contra la llengua i cultura catalanes, seguint òbviament directrius superiors. A més, el règim anava afinant els mecanismes de control i censura a mesura que anava agafant el control de la situació al llarg de 1939. En aquest sentit, el 15 de juliol es va promulgar l'ordre que creava la «Sección de Censura dependiente de la Jefatura del Servicio Nacional de Propaganda y afecta a la Secretaría General del mismo». Amb la creació d'aquesta «Sección» es creava un organisme únic de censura i s'unificaven els criteris d'actuació.

Malgrat, doncs, aquests tímids intents que hem assenyalat d'obrir una via a la incorporació de la llengua catalana als interessos del nou règim, observem, per contra, que la política del franquisme contra Catalunya fou la de l'anihilació i destrucció total de la seua cultura.

En el cas de Mallorca, la repressió no va tenir el mateix abast que a Catalunya a causa de «l'esquifit nivell de recuperació assolit per l'ús de l'idioma⁸», i perquè «la llengua no tenia cap connotació política⁹». De tota manera, podem observar que els atacs a la llengua i cultura pròpies van augmentant d'intensitat a mesura que avança la guerra civil i s'arriba al seu desenllaç, moment en el qual es consolida també la doctrina militar de repressió total contra la llengua.

⁵ Vegeu GALLOFRÉ 1991, 53, nota 9.

⁶ GALLOFRÉ 1991, 57.

⁷ *Ibid.*

⁸ ALOMAR 2004, 168.

⁹ MASSOT 1978, 85.

Així, sobre els primers temps de la guerra civil, podem llegir com emmudeix tota activitat cultural del català en el fragment següent de les memòries de Francesc de Borja Moll:

El resultat fou que, al poc temps de començada la guerra, es dissolgueren en forma reglamentària i sense fer soroll aquelles dues societats [l'Associació per la Cultura de Mallorca i el Foment del Civisme], a les segona de les quals jo havia passat tantes hores i esmerçat tants d'esforços.

També va cessar automàticament la sortida de *La Nostra Terra*, del *Bolletí del Diccionari* i de tota altra publicació que no fos en castellà. I el castellà va quedar definit com «*el español, idioma del Imperio*», i exigít com a obligatori en títols de productes, en rètols comercials i en el parlar oral dins oficines públiques¹⁰.

I sobre la repressió contra el llibre en català en els primers anys de la guerra civil a Mallorca i en la primera postguerra, ens diu el següent:

Durant la guerra civil no es va deixar sentir la censura envers dels llibres en català: els primers mesos, perquè ni tan sols intentàrem publicar-ne; i després –quan ja ens hi arriscàrem– perquè la censura era benèvola. [...] Les dificultats de la censura d'obres purament literàries no existiren durant la guerra; començaren a la postguerra, quan el Govern s'instal·là a Madrid i pogué estendre, com un pop, els seus tentacles a tot el país sotmès¹¹.

De fet, l'edició de llibre en català fou tolerada fins al 1938 (una reedició de dues *Comèdies* de Bartomeu Ferrà el 1937, de to dialectal, una altra reedició d'*Horacianes*, de Miquel Costa i Llobera, el 1938; les dues en la col·lecció «Les Illes d'Or», i l'edició dels *Rudiments de gramàtica preceptiva per a ús dels escriptors baleàrics*, de Moll, completats per una *Clau dels exercicis de la gramàtica preceptiva i de l'ortografia mallorquina*, també editada per Moll). Fins i tot entre novembre del 36 i febrer de 1937 aparegué una nova revista satírica setmanal, *Es Borino Ros*, profranquista i antisocialista, obra del prevere Andreu Casellas. Les revistes religioses es van deixar de publicar en català des de 1940.

Pel que fa a l'ensenyament del català, el 5 de novembre de 1936 es va publicar una ordre de Mateu Torres Bestard, governador militar i falangista, prohibint-lo¹².

En relació amb l'ús públic de la llengua, el 3 de novembre, el batlle militar de Palma va promulgar un edicte manant l'ús de l'espanyol en la retolació i en els menús dels establiments de restauració; el governador Mateu Torres va repetir l'ordre tot establint un termini de 48 hores per al seu compliment, sota pena de fortes sancions econòmiques¹³.

Acabada la guerra civil, es posaren en marxa noves disposicions unitaristes. Així, seguint Massot, «el 25 d'octubre de 1939, un editorial del diari *Baleares*, fundat el mes de juliol i òrgan del *Movimiento* durant tot el règim franquista, anava contra l'ús del català de Mallorca fora de la intimitat familiar¹⁴». I «el 22 de maig de 1939, el *Correo de Mallorca* reproduí una ordre del ministeri de Governació del 16 de maig, segons la qual era prohibit «el uso de vocablos genéricos extranjeros en rótulos, anuncios y lugares y ocasiones análogas». També «el mateix governador [civil] Fernando Vázquez Ramos va signar una circular l'11 de desembre de 1939 insistint en l'ús del castellà en la vida pública i a l'escola i amenaçant amb dures sancions els qui no en fessin cas¹⁵».

El testimoni de Miquel Gayà també es revelador del progressiu atac a la llengua i cultura catalanes a Mallorca. Sobre l'any 1936 podem llegir els testimonis següents:

A Mallorca, en aquell moment[1936], encara no havia esclatat el furor anticatalanista. Si en l'ànim d'alguns ja hi batejava, jo almanco no me n'havia adonat. I em sentia, per consegüent, un cultivador i un continuador de la literatura catalana a Mallorca¹⁶.

¹⁰ MOLL 1975, 37.

¹¹ *Ibid.*, 68. Vegeu també, sobre aquest aspecte de la relativa tolerància envers les publicacions en català a Mallorca en un primer moment, GALLOFRÉ 1991, 14-15.

¹² ALOMAR 2004, 175 i MASSOT 1978, 87.

¹³ ALOMAR 2004, 175 i MASSOT 1978, 87.

¹⁴ MASSOT 1978, 89.

¹⁵ *Ibid.*, 90-91.

¹⁶ GAYÀ 1986, 151.

El 1937 canvià la situació i ja són evidents les primeres mesures repressives. Llegim els fragments següents, referits tots a aquell any:

Per què a Ciutat no hi onejava la senyera mallorquina? Jo començava a entendre coses, però en l'ambient de la nostra guerra *encara no tot estava ben definit* [subratllat nostre]¹⁷.

Per aquells dies desaparegué la senyera mallorquina del balcó de l'Ajuntament. Ordres secretes que jo no arribava a entendre¹⁸.

A més, a mesura que avancen els anys no sols augmenta la repressió sinó també els atacs contra Catalunya i el catalanisme. Ho comprovem també llegint el fragment següent:

En començar l'any 1939 –*Tercer año triunfal*, com era obligat de consignar en tota documentació– ja les coses començaven a predir i anunciar que la guerra tocava la seva fi. [...] S'hi digueren tota mena de barbaritats contra els catalans, i es bescantà aquell eslògan llur de «Nosaltres sols». Semblava que, més que netejar Catalunya de la intolerància antireligiosa –sentit que en principi hauria justificat una guerra–, ara se la volgués tenir tota ella sota el peu i esclafar-la com un país de conquesta¹⁹.

Encara que la repressió a Mallorca es va centrar en els elements esquerrans i republicans i no en el fet exclusiu que foren catalanistes –com veurem va passar també al País Valencià–, les campanyes anticatalanistes de Mallorca –incloent la croada dels germans Villalonga contra els intel·lectuals que firmaren la «Resposta» al «Manifest dels catalans», i que van acabar signant la majoria d'ells un escrit de retractació–, responen, per a Antoni Alomar, al fet que:

l'atac contra el català va contrastar amb la participació d'uns sectors socials favorables, en diferent mesura, a aquesta llengua –els tradicionalistes, inclòs el sector regionalista–, en l'organització i execució del cop, i amb el suport d'una part dels sectors regionalistes de dretes als insurgents, tots els quals foren arraconats del poder pels militars amb el suport dels falangistes, fins aleshores un grupuscle feixista molt violent. La ferotgia de la persecució contra el moviment catalanista no va tenir com a causa la seva força social sinó la seva influència entre la dreta i, en conseqüència, la por dels revoltats al fet que pogués arribar a dirigir una cinquena columna que fes costat a l'expedició republicana que es preparava a Catalunya per recuperar les dues illes²⁰.

En la mesura, doncs, que les màximes autoritats de Mallorca eren militars i, per tant, partidàries de l'espanyolització total, es va ofegar qualsevol manifestació de la cultura autòctona, que sols subsistí de forma clandestina.

En el cas del País Valencià, a la pràctica desfeta de la trama del valencianisme que es va produir durant la guerra civil, s'afegeix com a remat la victòria dels insurrectes l'any 1939, que va significar també la prohibició de la llengua i cultura pròpies i la imposició de la llengua castellana i dels *nous* corrents literaris i ideològics, encara que amb alguns matisos que es tradueixen en una certa permissivitat en l'ús de la llengua pròpia en alguns contextos molt determinats, i en la utilització –i per tant, la visibilitat– dels símbols i expressions identitàries valencianes per part de les autoritats franquistes. Això fa que l'any zero de la cultura catalana tinga al País Valencià un caràcter un xic peculiar.

És sabut que el valencianisme polític, ja de per si molt feble, no sols va tenir un discretíssim suport popular durant els anys de la Segona República, sinó que a més no estava lligat a reivindicacions de caràcter polític independentista. També cal dir que aquest feble valencianisme polític va ser pràcticament inoperant durant els anys de la guerra civil, ja que les forces polítiques valencianistes de dreta van ser clausurades i les d'esquerra estaven abocades durant aquest període a servir la causa de la defensa de la República o de la revolució. Pel que fa al valencianisme cultural que s'havia anat bastint durant els decennis anteriors, i que durant la Segona República havia assolit una certa entitat i projecció, va quedar completament desarborat el mateix any 1936 a causa del colp d'estat, i ja no es va

¹⁷ *Ibid.*, 160.

¹⁸ *Ibid.*, 164.

¹⁹ *Ibid.*, 205.

²⁰ ALOMAR 2004, 159.

recuperar durant els anys de la contesa. Sols donarem dues dades significatives del que va representar el colp d'estat i la guerra civil per al valencianisme cultural: el 1935/36, abans del colp, hi havia 7 revistes o publicacions periòdiques en català editades a la ciutat de València; després del colp d'estat desaparegueren les 7. Les plataformes civoculturals com ara l'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana o Proa van ser desmantellades, i el Rat Penat va romandre clausurat durant tota la guerra civil. A més, no hem d'oblidar que l'arribada del govern de la Segona República a València el 1937 va representar un factor de primer ordre en la castellanització del Cap i Casal.

Si el valencianisme polític no va arribar mai a representar un perill per a l'estat espanyol (ni per la força de les seues tesis ni pel suport popular i electoral), ni les entitats amb caràcter reivindicatiu envers l'ús del valencià, com ara l'APEPV, tampoc no van tenir gaire incidència, i la trama del valencianisme cultural, ja de per si bastant feble, havia quedat desballestada durant els anys de la guerra civil, què quedava del valencianisme cultural i polític quan van arribar les tropes franquistes a València? On eren les editorials, les revistes i les plataformes culturals en valencià? No hi havia res.

A aquests fets hem d'afegir que alguns dels càrrecs polítics i de les entitats culturals de València dels primers anys de la postguerra són antics *valencianistes* del partit Derecha Regional Valenciana, carlins o valencianistes de dreta, sense militar en cap partit, com Teodor Llorente Falcó, director del periòdic *Las Provincias*. De la mateixa manera que a València, també a Castelló, destacats valencianistes de dreta, com ara Àngel Sánchez Gozalbo i Lluís Revest, ocuparen càrrecs polítics de responsabilitat. El primer va ser nomenat Secretari Local del FET i, més tard, tinent d'alcalde del segon ajuntament franquista de Castelló; i el segon també va formar part d'aquell ajuntament. Per a aquests valencians, la llengua i cultura valencianes no passava de ser una manifestació de la idiosincràcia de la regió; això sí, sempre en funció de la construcció de la identitat nacional espanyola. Des d'aquesta perspectiva, no hi havia cap *problema valencià* i, en tot cas, ni de lluny podia tenir la mateixa importància que el *problema català* per a les autoritats franquistes. Cal tenir en compte que al País Valencià no es va condemnar ningú per valencianista, sinó per *roig*. Si es dóna el cas que algun valencianista és condemnat, ho és perquè és *roig*, com Sanchis Guarner, que ho va ser per «auxilio a la rebelión²¹».

Aquest era, per tant, el panorama que es trobaven els vencedors: no sols no hi havia res políticament i cultural a reprimir, sinó més aviat es podia aprofitar –una vegada més– l'exaltació de la identitat regional valenciana, ara en el marc de l'Espanya Imperial, per retre homenatge a les autoritats *nacionals*. Per això al País Valencià trobem valencianes vestides de falleres saludant Franco braç en alt, imaginem que agràides d'haver-se alliberat del jou *roig*, o tenim notícia també que el 4 de maig Franco va rebre de l'Ajuntament de València un facsímil de la Senyera, «la qual prometió conservar como una reliquia»; o que la senyera va participar en la desfilada de la Victòria a Madrid al juny del 1939. I no solament això. El Rat Penat va començar a funcionar al poc temps d'acabada la guerra civil d'una manera, diríem, autònoma. Només quan es van veure impel·lits pel governador civil, van demanar el preceptiu permís governatiu, que va arribar al desembre de 1939. El Rat, per tant, va reprendre les activitats amb tota naturalitat i cap autoritat local no es va plantejar què fer amb aquesta entitat, simplement la van deixar actuar i sols a finals del 39 va haver de passar aquest filtre del governador civil, que hi imposà, això sí, una nova junta. De tota manera, el que sobta comprovar és que abans, però, de l'autorització del Govern civil i del nomenament de la nova Junta de l'1 de desembre, el Rat Penat ja havia començat a desenvolupar diverses activitats durant 1939, com ara la recepció al Rat del capità general Antonio Aranda el 15 de juliol²²; l'organització dels Jocs Florals (que compten amb Antonio Goicoechea, exministre de la monarquia, com a mantenidor dels Jocs); el trasllat a València de la Mare de Déu del Puig al setembre (dins dels actes de commemoració del VII Centenari de la Conquesta de València); o la inauguració el 9 d'octubre del curs de Lo Rat Penat pel president Casanova Dalfó, que va aprofitar la festivitat del 9 d'octubre per lliurar a l'Ajuntament de València l'espasa del Marquès de Brandenburg. Totes aquestes activitats sense autorització governativa i, per tant, sense cap tipus de dirigisme polític explícit, palesen una vegada més que tal vegada en els primers

²¹ Vegeu CORTÉS 2002, 109.

²² «El capitán general don Antonio Aranda visitó Lo Rat-Penat. Tras una salutación del presidente, señor Casanova Dalfó, leyeron poesías los señores Monmeneu, Asíns, Morante y Ortín, y pronunció un discurso el señor Calatayud Bayà. El general Aranda pronunció sentidas palabras de cariño a Valencia». Font: *Almanaque de Las Provincias para 1940*, p. 178.

moments de *la liberación* aquests ratpenatistes tenien la confiança que l'entitat podia actuar d'una manera autònoma, al marge del dictat de les autoritats, tal com havia estat funcionant sempre Lo Rat Penat. I a més, palesen també que per a aquests ratpenatistes les manifestacions valencianistes no atemptaven contra el règim ni n'eren contradictòries, sinó que n'eren compatibles, com hem explicat abans. Aquests fets també fan evident una situació típica d'aquests anys: les autoritats locals més o menys deixen fer, però per damunt trobem que l'última paraula la té el governador civil, que és nomenat pel govern de Madrid.

El Centre de Cultura Valenciana, juntament amb Lo Rat Penat, fou l'altra entitat que ben aviat començà de nou les seues activitats. El 1939 el governador civil va constituir una junta de govern provisional, i va nomenar Teodor Llorente Falcó degà de l'entitat, que ho fou fins a 1941. El 1939 el Centre de Cultura Valenciana, juntament amb el Rat Penat, col·laboren amb l'Ajuntament i la Diputació de València en l'organització, al setembre-octubre del 39, dels actes del VII Centenari de la Conquesta de València per Jaume I, que consisteixen en una sèrie de conferències (això sí, totes en castellà).

Altre tema és l'ús de la llengua. Encara que no trobem disposicions legals contra l'ús del valencià com sí que hem vist en els altres territoris, i que el valencià no està connotat políticament, és ben cert que el context polític provocà la seua desaparició dels usos cultes i públics. Si la llengua parlada no era un problema –sempre podia usar-se privadament–, l'únic tema que van haver de resoldre les noves autoritats locals va ser si s'autoritzava l'ús del valencià en les falles i en les representacions dels miracles de Sant Vicent, atès el gran arrelament popular que tenien aquestes dues celebracions. A tal efecte, entre desembre de 1939 i gener de 1940 el cap de Propaganda de València i el mateix alcalde de la ciutat van escriure a la Direcció General de Propaganda perquè no s'impedira l'ús del valencià i de la bandera regional en les falles, i tingueren finalment resposta positiva. També el 1940 el delegat de Propaganda a València escriví a la Direcció General perquè aquesta autoritzara les representacions dels miracles de Sant Vicent en valencià, i van ser autoritzats²³. D'aquesta manera les autoritats locals intentaven guanyar-se o almenys mantenir certs suports de les classes populars. Aquestes foren, però, les úniques preocupacions de les autoritats valencianes pel que fa al tema de la llengua, ja que altres usos estaven fora de l'horitzó de possibilitats del moment.

No sols trobem l'exaltació de la identitat valenciana i els seus símbols al servei de les noves autoritats i la nova ideologia de l'Espanya Imperial (com ara les esmentades conferències en honor a Jaume I a propòsit del VII Centenari de la Conquesta), sinó que fins i tot les autoritats locals van autoritzar el mateix 1939 algunes manifestacions tradicionals populars valencianes. Així, ja es va celebrar el 17 d'abril de 1939 –imaginem que sense demanar permís a cap autoritat estatal– la festivitat de Sant Vicent Ferrer i es van alçar els altars del Mercat i del Tros-Alt, en els quals es van representar els *milacres*. Al llarg d'aquests primers anys de la postguerra, les autoritats locals valencianes recuperen i instrumentalitzen aquests manifestacions tradicionals valencianistes de caràcter popular. El 1943 es reprenen els concursos de llibrets de falles organitzats per l'Ajuntament de València, i també, a instàncies del Rat Penat, es reprèn per part de l'Ajuntament de València la processó cívica del 9 d'octubre el 1943, amb la participació del capità general i governador civil.

Pensem que amb aquesta mínima, però de vegades simbòlica, presència pública institucional d'una manera d'entendre la identitat valenciana (les processons cíviques del 9 d'octubre, per exemple); amb la relativa permissivitat que es dona al Rat Penat perquè organitze diverses activitats públiques valencianistes (com ara els concursos anuals de *milacres*, o els de llibrets de falla, premiats per l'Ajuntament de València); o tolerant en les revistes falleres l'aparició de poesies i alguns textos en prosa –pocs– en valencià, les autoritats franquistes, o més ben dit, una part de les autoritats franquistes a València (les locals, les que, simplificant, podríem anomenar la conservadora tradicional, regionalista), intenten ampliar la base social d'adhesió al règim o, almenys, establir algun fil d'identificació simbòlica i afectiva amb aquestes classes populars. Hem de tenir en compte que durant aquests anys hi havia una profunda hostilitat d'una gran part de la població valenciana envers el règim

²³ Vegeu GALLOFRÉ 1991, 80-81 & 142-143. S'hi podem llegir els arguments del delegat provincial, en el sentit que es tracta de manifestacions tradicionals, folklòriques, de fonda arrel popular, d'expressió del regionalisme sense «matiz separatista» (inclòs l'ús de la bandera regional).

a causa de la repressió política i l'empobriment general de la població²⁴. Amb aquesta política, més l'assimilació, control i instrumentalització de les falles a través de la Junta Central Fallera (creada el 1939) i dels *milacres* de Sant Vicent a través de la Junta Central Vicentina (creada el 1941), es tanca el cercle de buscar adhesions al mateix temps que es cerca el control d'aquestes manifestacions valencianes populars i tradicionals. Hem de ressaltar, de tota manera, que en aquest joc de poder es dibuixen clarament dos tipus d'actuacions de les autoritats del règim: en primer lloc, l'autoritat local (l'Ajuntament de València i també la Diputació) que hem vist que col·labora amb el Rat i es fa ressò de les seues iniciatives, com ara reprendre la processó cívica del 9 d'octubre; i, en segon lloc, les autoritats que depenen del govern central, com ara el governador civil, el qual imposa al Rat Penat una junta i al qual el Rat ha de demanar cada vegada autorització per portar endavant les seues activitats, i la Direcció General de Propaganda a Madrid.

No vol dir tot això que la victòria franquista fos neutral envers el valencià i les manifestacions dels valencianisme, i que no volguera implantar el seu ideari espanyolista, imperial i unificador fent ús de la censura i la repressió. De la mateixa manera que les reivindicacions valencianistes s'alimentaren i cresqueren la major part de les vegades per influx i imitació de Catalunya, ara l'ús del valencià es veurà arrossegat, aixafat i arrabassat per aquesta onada de revanxisme imperial espanyolista envers tot allò que no sigui el castellà i uns determinats patrons culturals espanyolistes. Això, sumat al fet que podem comptar el nombre de valencianistes en la postguerra amb els dits de les mans (hem parlat de microgrups valencianistes), implicarà que almenys durant els primers llargs anys de la postguerra hàgem de buscar les manifestacions de la llengua i cultura autòctones *de resistència* o no oficials amb lent d'augment.

Uns quants exemples de la imposició dels nous paradigmes culturals o de reinterpretació de la història que porten endavant les autoritats franquistes poden ser els següents títols dels discursos d'obertura de curs fets a la Universitat de València: a) el discurs («oración», destaca el *cronista* de l'*Almanac de Las Provincias*) d'obertura del curs 1939-1940 de la Universitat de València «la leyó el decano de la Facultad de Filosofía i Letras don Francisco Alcayde Villar, quien disertó profundamente sobre *El concepto de nación en José Antonio*²⁵»; i b) el 1943, a més del discurs preceptiu del cap SEU, el catedràtic de la Facultat de Filosofia i Lletres Manuel Ballesteros Gaibrois va pronunciar el discurs d'obertura sobre el tema *Valencia y los Reyes Católicos (1479-93)*²⁶.

El mateix any 1939, repassant els títols de les conferències –totes fetes en castellà, com hem dit– que van tenir lloc a la Universitat de València o al Centre de Cultura Valenciana amb motiu de la commemoració del VII centenari de la conquesta de València, trobem que encara que la majoria se centren en el mateix Jaume I (*Jaime I de Aragón*), es formulen en clau *espanyola*²⁷. És també curiós observar que entre els conferenciants trobem una barreja de valencianistes o antics valencianistes (des de Teodor Llorente Falcó –que fa la presentació del cicle– passant per Francesc Martínez i Martínez, Josep Calatayud Bayà i Eduard López Chavarri a Joan Beneyto i Pérez), i elements del nou règim, com ara Rafael Calvo Serer o el Marqués de Lozoya; sense oblidar l'inefable i l'inevitable Federico García Sanchiz, el *charlista* que es dedicava a *españolear*. Una curiosa barreja a primera vista, però molt típica d'aquests primers anys de postguerra a València. Al costat de les noves autoritats –ja siguen d'intel·lectuals o acadèmics com Calvo Serer o el Marqués de Lozoya; o militars, com ara Aranda–,

²⁴ Per a una descripció i anàlisi de l'abisme que separava gran part de la població valenciana del règim, i de les baralles dins del règim entre diversos sectors polítics, vegeu GÓMEZ RODA, José Alberto. «Actitudes y percepciones de la posguerra en Valencia»; i sobre la política d'adhesions que va posar en marxa el règim, vegeu Ismael SAZ, «Entre la hostilidad y el consentimiento. Valencia en la posguerra», tots dos articles dins SAZ & GÓMEZ RODA 1999.

²⁵ *Almanaque de Las Provincias para 1940*, p. 185.

²⁶ *Almanaque de Las Provincias para 1944*, p. 34.

²⁷ Els autors de les conferències i els títols d'aquestes són els següents: Hijarrubia (canonge de la catedral de València): «Don Jaime I y la Catedral de Valencia»; Barón de San Petri: «Los caballeros de la Conquista»; Vicente Ferran Salvador: «Las Órdenes militares en la Conquista de Valencia»; Eduardo López Chavarri: «La música en tiempos del Rey Don Jaime I de Aragón»; Francisco Martínez Martínez: «Don Jaime, historiador»; Federico García Sanchiz: «Plau al Rey»; José Calatayud Bayá: «La división de la Reconquista española, base del poderío español en Italia durante la Edad Media»; Rafael Calvo Serer: «Dos épocas: el siglo XIII y el siglo XX. Conquista y Liberación de Valencia»; Juan Beneyto Pérez: «Don Jaime, legislador»; i Marqués de Lozoya: «Síntesis de la personalidad del Rey Don Jaime». La presentació del cicle la va fer Teodor Llorente Falcó. Font: *ALP para 1940*, p. 183-184. I també l'article «Commemoración del VII Centenario de la conquista de Valencia», de Rafael Gayano Lluç, *ALP para 1940*, p. 561-567.

trobem aquests elements valencianistes que, encara que *vencedors* de la guerra (però perdedors pel que fa al seu valencianisme), han d'adaptar el seu discurs valencianista –llengua inclosa, la majoria de les vegades– a les noves circumstàncies polítiques. Presentar el rei Jaume I com un monarca valencià que prefigura la Espanya unificada i contribueix a forjar-la, no és una operació excessivament complicada per a un valencianista de caire regionalista i conservador. Sols caldrà fer un petit reajustament en alguns casos per adaptar-se a la nova situació. Aquesta *entente* forçada entre valencianistes *vencedors* i autoritats del règim es mantindrà amb més o menys daltabaixos fins al 1948, en què canvià substancialment el paper que els valencianistes han de desenvolupar al si del règim, que no serà a partir d'ara tant de servir-lo des de l'adulació i la reinterpretació de la pròpia història, com de servir-lo d'una manera molt més profitosa per al règim: atraient cap a aquest els sectors moderats del valencianisme popular; amb la qual cosa contribuiran a eixamplar la base social del franquisme. Com diu Enric Valor, «aquesta entitat [el Rat Penat] no era perillosa, que probablement s'escriurien millor els llibrets de falla, poemes sobre la Mare de Déu dels Desemparats, es restaurarien uns Jocs Florals innocents [...]. La tradició, la tradició valenciana! I així, el règim [amb la reforma del Rat del 1948 i l'entrada de valencianistes com Carles Salvador o el mateix Enric Valor] podia cobrir l'expedient perquè els estrangers veiessen que no volien perseguir les cultures no castellanés, etcètera, etcètera²⁸».

Conclusions

1. A Catalunya i Mallorca s'imposa la política dels militars d'espanyolitzar totalment els dos territoris en tots els àmbits d'usos lingüístics, mesura que comporta, com a correlat, acabar amb la llengua i cultura catalanes, a pesar dels tímids intents d'alguns sectors del franquisme d'incorporar la llengua catalana al nou estat de coses (cas de Catalunya), o a pesar que sectors importants i majoritaris de la dreta mallorquina eren afectes a la llengua i cultura autòctones, com és el cas de Mallorca.

2. En el cas del País Valencià el que es produeix és, per una banda, la repressió de la llengua catalana –sense arribar ni de lluny als nivells que hem vist a Catalunya i Mallorca, ja que no calia– i, per l'altra, una instrumentalització de les manifestacions identitàries autòctones i tradicionals en pro del Nou Estat –com era pràctica habitual del regionalisme conservador valencià– que, de vegades, portaven associat l'ús de llengua pròpia. D'aquesta manera, les autoritats locals cerquen congraciar-se amb els estaments més populars i buscar adhesions.

3. Al llarg del 1939, i depenent també del territori i de la correlació de forces polítiques en joc, hem vist com des d'uns inicis més o menys vacil·lants pel que fa al grau de repressió de la cultura catalana, s'arriba, en la segona meitat d'aquell any, a definir completament les polítiques i els organismes o institucions que han d'exercir el control de totes les manifestacions o iniciatives de la nostra cultura.

Bibliografia

-ALOMAR, Antoni Ignasi. «La repressió franquista de la llengua i la cultura catalanes a Mallorca». *Franquisme i repressió. La repressió franquista als Països Catalans (1939-1975)*. València: PUV, 2004, p. 159-180.

-ARCHILÉS, Ferran & MARTÍ, Manuel. «La construcció de la regió com a mecanisme nacionalitzador i la tesi de la dèbil nacionalització espanyola». *Afers*, n° 48, 2004, p. 265-308.

-AZNAR SOLER, Manuel. «Redreçament i ruptura de la cultura valenciana (1927-1936)». *Els Marges*, vol. 12, 1978, p. 23-58.

«La ruptura del procés de redreçament cultural al País Valencià (1936-1939)». *Els Marges*, n° 13, 1978, p. 3-32.

València, capital literaria y cultural de la República (1936-1937). València: PUV, 2007.

-BALLESTER, Josep. *Temps de quarantena. Cultura i societat a la postguerra (1939-1959)*. València: Eliseu Climent, 1992.

-BENET, JOSEP. *L'intent franquista de genocidi cultural contra Catalunya*. Barcelona: PAM, 1995.

-CORTÉS, Santi. *València sota el règim franquista (1939-1951). Instrumentalització, repressió i resistència cultural*. València / Barcelona: Institut de Filologia Valenciana / PAM, 1995.

²⁸ Vegeu SERRANO 1995, 101.

- CREXELL, Joan & MANENT, Albert. *Bibliografia catalana dels anys més difícils (1939-1943)*. Barcelona: PAM, 1988.
- Bibliografia catalana: cap a la represa (1944-1946)*.
- Barcelona: PAM, 1989.
- GALLOFRÉ, Maria Josep. *L'edició catalana i la censura franquista (1939-1951)*. Barcelona: PAM, 1991.
- GAYÀ SITJAR, Miquel. *Històries i memòries*. Palma: Editorial Moll, 1986.
- GIRONA, Albert. «El valencianisme polític a la ciutat de València durant la Guerra Civil». *Afers*, n° 55, 2006, p. 529-556.
- MASSOT I MUNTANER, Josep. *Cultura i vida a Mallorca entre la guerra i la postguerra (1930-1950)*. Barcelona: PAM, 1978.
- MOLAS, Joaquim. «1939, any-límit de la literatura catalana». In *Actes del Desè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes. Frankfurt am Main, 18-25 setembre de 1994*. Barcelona: PAM, vol. 1, 1995.
- MOLL, Francesc de Borja. *Els altres quaranta anys (1935-1974)*. Palma: Editorial Moll, 1975.
- Obres completes I. Escrits autobiogràfics*. Palma de Mallorca: Editorial Moll, 2003.
- MOYÀ GILABERT, Llorenç. *Memòries literàries*. Barcelona: PAM, 2004.
- RIPOLL, Faust. «El món cultural valencianista a la València dels primers anys de la postguerra». *Afers*, núm. 42/43, 2002, p. 319-346.
- El valencianisme cultural en la primera postguerra (1939-1951): els grups valencianistes, les autoritats franquistes i les relacions amb Catalunya i Mallorca*. Universitat Jaume I: Tesi doctoral inèdita, 2008.
- SAZ, Ismael & GÓMEZ RODA, José Alberto (ed.). *El franquismo en Valencia. Formas de vida y actitudes sociales en la posguerra*. València: Episteme, 1999.
- SERRANO, Rosa. *Enric Valor. Converses amb un senyor escriptor*. València: Tàndem, 1995.